

Rasa Janulevičiūtė.
Mačernis, kompozicija 2, 2021

Aš klausiau kunigų ir filosofų –
Atsakė jie, išdėstė viską išsamiai.
Bet man širdis ir šiandien lygiai sopa:
Kodėl pasaulis ir žmogus, ir visa tai?
„Einu, bet nežinau, į kur nueisiu...“

KODĖL? KODĖL MAČERNIS?

Vėl Mačernis? Maždaug prieš dvidešimt metų habilitaciniame darbe „Lietuvių filosofinė lyrika“ šį poetą analizavau poezijos ir filosofijos sankirtose. Svarbiausi lietuvių filosofinės lyrikos argumentai: Jurgis Baltrušaitis ir Vytautas Mačernis. Iš tiesioginio sąlyčio su filosofija ir iš netiesioginės filosofinės refleksijos. Poetai, turėję įgimtą filosofinį interesą. Ir tikrą, gyvastingą egzistencinį rūpestį. Be jo ir filosofija, ir filosofinė poezija virsta padirbiniais.

Dar susitikau su Eugenijumi Matuzevičium, laimėjau jo palankumą recenzija apie lyrikos knygą „Variacijos ir sugrįžimai“ (1980). Recenzijos pavadinimu „Sugrįžti yra prasmės“ ir sau tarsi pasižymėjau grįžimo galimybę. Literatūros renginiuose nuolat susitikdavau ir Gediminą Jokimaitį, gerą poetą, politinių aplinkybių paliktą nuošalė, *Vilniaus šaltkalvį*. Pažinojau ir Pranę Aukštikalnytę-Jokimaitienę, išsaugojusią vieną iš pagrindinių Mačernio poezijos nuorašų, rūsčią ir nekalbią, – suveddavo bendri reikalai. Bet niekad nepaklausiau jų apie Mačernį. Nebuvau klausinėjanti.

Rašiau apie Mačernį minint jo 70 ir 75-ąsias gimimo metines, ieškojau naujų aspektų, bet nemačiau visumos, bent jos iliuzijos. Ar vizijos. Visada žinojau, kad yra žmonių, kuriems būtinai reikia eilėraščių. Bet išpūdingiau kaip gimnazistas Mačernis laiške artimiausiam draugui Pauliui Jurkui to niekas nėra pasakęs: „Aš taip noriu tų eilėraščių, kaip trokštąs vandens, aš be jų negaliu gyventi“¹. Poezijos motyvacija – iš gilumos, iš esmės. Iš egzistencinio troškulio pasakyti pasisakant. Juntant, kaip eilėraščiai atiteka į sąmonę, kaip išsiskleidžia atitikimų linijomis, jas pagilindami ir išsakodami. Suvokiant, kad suvokimas apima ir suvokiantįjį. Kad eilėraščiai *grįžta* – ir tada, kai jau yra lyg ir užmiršti.

Rašyti eilėraščius – vadinasi, būti tame paslaptینگame pasaulyje, kur viskas yra atitikmeniška ir sąskambinga; giliai, bet ir paviršiuje. Tikėti tuo, kas 1943 metais Don Kichoto apmąstymo dingstimi jau

¹ Mačernis V. Po ūkanotu nežinios dangum. – Vilnius: Vaga. 1990, p. 369.

bus suformuluota Algirdo Juliaus Greimo: *mintis yra vienintelė realybė pasaulyje...* Vienintelė realybė, kuria galima pasitikėti.

Mačernis ilgą laiką – nuo savo kartos žmonių, nusirašinėjusių jo eilėraščius (ir taip juos išsaugojusių), iki maždaug „Sietyno“ (Lietuvoje 1988–1991 metais jaunųjų humanitarų leisto mėnraščio) kartos – buvo skaitomas tuo ypatingu būdu, kai poezijoje ieškoma likimo, tikimasi išvysti jo *veidą* ar *sielos paveikslą*. Skaitymo fenomenologijos rūpestis – kaip *perskaitoma* tai, kas parašyta; kas kinta perskaitymuose, kaip skaitančiojo sąmonėje realizuojasi tai, kas yra tekste ir už jo.

Veidas – fenomenologinis Mačernio lyrikos žymuo. *Nebūties veidas* („Pabaiga“) ir mylimosios *nerūpestingas veidas* („Pavasario sonetai“, 3) – labiausiai nutolinti poliai. Mačernis yra vienas iš poetų, kurių gyvenimas ir kūryba dar veda į būties slėpinius, pateisina nykstantį kalbėjimą apie *sielą*, netgi apie *liūdną, skausmingą ir gilią...* Gyvenimo palaikymas iš kito jo lyrikos poliaus – iš „Pajūrio vaikų“: „Mes gyvenom prie jūros tada, / Du geri, du laimingi vaikai...“

Dar 1977 metais Justinas Mikutis, žemaitis, originalus mąstytojas klajūnas, yra kalbėjęs, kad Vytautas Mačernis esąs itin aktualus. Ne todėl, „kad jis būtų pats didžiausias Lietuvos poetas (nors jis, be abejo, yra vienas iš pačių didžiausių), o todėl, kad jis Lietuvos problematiką priartino prie visaeuropinės egzistencialistinės aklavietės, kad jis yra ta neišgyventa egzistencialistinė vakarykščia diena (kaip europiečiams Franzas Kafka ar Jamesas Joyce'as), kurios neišgyvenus negalima visu pilnumu laukti ir rytdienos – krikščioniškosios minties atgimimo“². Kas turima galvoje? Ką sako ta „nesuglostyta“ mintis? Bendraeuropinis lygmuo, jame iškilusi egzistencijos filosofija ir kūrybos egzistencialumas; refleksijos būdu poezija ir gyvenimas persmelkia vienas kitą. Egzistenciškai Europos prieinama, filosofijos ir meno atspindima aklavietė, privedusi prie Antrojo pasaulinio karo ir jo padarinių, kurie iki šiol nėra išnykę ir tikriausiai nebeišnyks. Klasikinė Europa ir sovietinė Lietuva aštuntojo dešimtmečio pabaigoje iš tiesų atrodė atskiros, bet Mačernis mąstantiems žmonėms, ypač jauniems, tebeliudijo egzistencinio lauko ir laiko bendrumą.

Karo metai perėjo per Mačernio likimą visu aštrumu; grįžęs į Šarnelę iš uždaryto Vilniaus universiteto, slegiamas baimės, kad bus išvežtas darbams į Vokietiją, jis matė ir žemaičių žydų tragediją, juto žmones kausčiusį siaubą. Šarnelėje (Kerpauskių ir Mačernio giminaitės Striaupienės sodybose, bunkeryje prie pat Vytauto kalnelio) žydai buvo slapstomi. Žydams stengėsi padėti ir tėvai marijonai Žemaičių Kalvarijoje. Ir Sedoje, ir Telšiuose Mačernis turėjo žydų tautybės bendraklasių. Jokūbas Šapiras 1970 metais, jau pasirodžius knygai „Žmogaus apnuoginta širdis“, rašė į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą klausdamas: ar gali būti, kad tai tas pats Vytautas Mačernis, su kuriuo jis mokėsi Sedos progimnazijoje, kuris žinojo daug padavimų ir juos įdomiai pasakodavo? Ar tas Vytautas Mačernis tapo poetu?³ Toks paprastas ir patikimas paliudijimas, kaip giliai žydai buvo integravęsi į kraštą ir jo kultūrą – iki padavimų, iki poezijos. Samuelis Sauchatas, Sedos mokyklos gydytojas, laiku nustatė Vytautui džiovos pradžią, rekomendavo jį atleisti nuo egzaminų. Aklavietė, apie kurią kalbėjo Justinas Mikutis, buvo prieita keliu, kurio Mačernio aplinkoje nebuvo galima numatyti. Bet ta aplinka buvo iš pamatų sukrėsta, suardyta. Dalis žmonių prarado orientaciją, sunkiai nusikalto. Sielos išsaugojimas buvo ir liko svarbiausias žmogaus uždavinys. Mačernių namuose vokiečių metais buvo prisiglaudęs sužeistas rusų lakūnas Dmitrijus, pabėgęs iš vokiečių nelaisvės. Vytautas mokėsi iš jo rusų kalbos, kalbėjosi apie literatūrą, žaidė šachmatais. Liko liudijimų, kad Mačernis dalyvavo Rainių kankinių pagerbimo ceremonijoje; net skaitęs tai progai pritaikytą eilėraštį, išlikusį Telšių „Alkos“ fonduose, bet autorystė kelia abejonių.

Krikščionybė, jos atnaujinimas ar atgimimas, apie kurį užsimena ir Mikutis, yra rūpėję Mačerniui kaip ateitininkui, kaip „Šatrijos“ draugijos nariui. Galima jausti, kad jam, kaip ir tos kartos šatrijiečiams,

² Mikutis J. Lietuviai ir žemaičiai. – Šiaurės Atėnai, 1990, kovo 21.

³ Lietuvių literatūros ir tautosakos rankraštynas, F 84 – 36.

artima buvo kultūrinė pranciškonybė: „Šv. Pranciškus – vėjas, brolis“, – frazė iš „Mūsų gyvybės upės“. *Tikėjimo* problema ne kartą keliama kūryboje; tikėjimas persmelktas moderniojo žmogaus abejo-nės, ginama klydimo, pasirinkimo teisė – svarbiausia sąžinės laisvės sąlyga. „Apie Dievą“: „Jis nesuprantamas visai. Ne mūsų galioj / Jis apibrėžt ir pavadint vardu“. Filosofų dievas – ir iš antikos, į kurią Mačernis atsigręžia ir eilėraščiuose („Mylimosios aukštumos lapuočių miškas / Antikinio vakaro fone“). Bet 1944 metų vasarą, artėjant frontui, Dievo Kūno šventėj Mačernis yra išgyvenęs neklausiančio, nuolankaus tikėjimo būseną. Iš jos parašyta „Malda į šv. Kazimierą“: „Ar tu leisi, kad baltoji / Mūsų žemės Lelija / Po raudono žirgo kojom / Būtų amžiams sutrypta?“

Trumpu didžiųjų kataklizmų laiku per Mačernį pereina paskutiniai įprasti susitikimai su žydais žemaičiais (pirmasis tokio tipo žmogaus paveikslas sukurtas Šatrijos Raganos „Sename dvare“), laisvesnė, egzistenciškesnė krikščionybė, nuo romantinių ambicijų išlaisvinti, bet labiau įgilinti, su socialine savikritika susieti tautinės tapatybės klausimai. Jautėsi esąs žemaitis, lietuvis, Vakarų kultūros žmogus, prisiimantis jos nuovargį. Europa jam buvo ir Žemaitijoje, nes su juo, jo *alkieriuje* buvo filosofai, poetai, pagrindiniai Vakarų civilizacijos kūrėjai. Juozas Miltinis paliks liudijimą: jo bibliotekoje buvo Immanuelio Kanto, Edmundo Husserlio, Henri Bergsono, Benedetto Croce's originalų; poezijos – Charles'is Baudelaire'as, Arthuras Rimbaud, Stephane'as Mallarmé, Raineris Maria Rilke, Oskaras Milašius „Rudens sonetų“ *motto*: „Kiekvienas susilietimas su antika gimdo renesansą“. Atskirą patirtį siekė reflektuoti europinės kultūros kategorijomis. Bet domėjosi ir kinų poezija, tikriausiai ir budizmu, nors netiesiogiai. Skaitė rusų klasiką, išsirašinėjo Aleksandro Bloko, Sergejaus Jesenino, Boriso Pasternako eilėraščius. Jam rūpėjo *vidujinis gyvenimas* – kur, kiek galima nueiti, *kas gi pagaliau jo ribomis eina*. Filosofijoje ir kitose religijose domino tai, kas kuriuo nors būdu *atitiko* vidinę tikrovę, kas galėjo ją gilinti, skaidrinti. Iš čia ir sąlytis su Vydūno mokymu, nebūtinai tiesioginis.

Mačerniui, kilusiam iš pačios Žemaitijos gilumos, iš ypatingos jos vietos – Žemaičių Kalvarijos, svarbus buvo etninis pamatas – *žemaitiškumas*. Ne išorinis, dekoratyvus, o gilusis, susijęs su gamtojauta, šventumu, šiaurumu, kalbėjimo ir tylėjimo, bendrumo ir atskirumo būdais.

Suklusau prie *pelkių*, prie to, kad Mačerniui jos buvo gražios. Supratau *kaip*; Pagirgždūčio pelkės, žaliojo gintaro spalvos kiminai, kupstai su spanguolėmis (viršus rausvas, o papildvėlė šviesiai žalsva) – rugsėjo pabaigoj ir pavasarį, kai vos paleisdavo – tebėra mano akių ir rankų atminty. Nesunku atsekti ir pelkių, *žemojo kosmoso*, svarbą skuodiškio Stasio Jonausko poezijoje.

Pamačiau, kaip gerai, kaip poetiškai tiksliai Algimantas Kunčius yra nufotografavęs kelią į Šarnelę (1989). Pajutau, kad esama dar neatskleistų dalykų, kad svarbus ryšys tarp Mačernio poezijos ir Šarnelės gamtos, kad yra toks kultūrinis fenomenas, kurį galima būtų apibrėžti kaip *kraštovaizdžio poetiką*. Kad jos pradininkas pas mus yra šviesiausio atminimo žmogus Česlovas Kudaba, kurį pati prigimtis traukė į poeziją. Daugiau kaip prieš tris dešimtmečius jis išvaikščiojo Šarnelę, susidraugavo su įžymiuoju kraštotyrininku – tyrinėtoju Konstantinu Bružu, parašė straipsnį „Šarnelės peizažai“.

Laukai, mylimasis kalnas, kelias, pelkės iš eilėraščių ir laiškų sakyte sako, kad yra toks kelias, kuris iš kraštovaizdžio veda į poeziją bendru dvasios keliu, o iš jos į skaitančius, suvokiančius, džiaugsmingai atpažįstančius ir tai, kas glūdi jų patirtyje. Įsimąstant į literatūros fenomenologiją, Mačernio eilėraštis „Mano gyvenimas“ buvo vienas iš atraminių taškų – pajusti, kaip gyvenimas gyvena mumyse savo atskirumą, kaip jis virsta *gyvenamu kūnu*, įsikūnijančiu poetinėje kalboje – teksto kūne.

Dabartinis žingsnis į Vytautą Mačernį – iš ir mano sąmonei būtinų sugražinančių *sugrįžimų*, iš besiklostančios *atitikimų* – *atitikmenų* teorinio žvilgsnio perspektyvos. Kiekvienos struktūros, taip pat ir poetinės, pamatas yra *atitikimai*. Prigimtis duoda pirminę atitikimų, galimybių *atitikti* programą, kuri vystosi, skleidžiasi, komplikuojasi. Iš prigimties pasirodo ir pirmieji dramatizmo signalai – *neatitikimų*. Kultūros tradicija perimama, perkuriama remiantis tuo, kas atitinka jautimą – mąstymą ir kas reikalauja pakeitimų. Ontologiniai sielovaizdžio ir prigimto kraštovaizdžio atitikimai. Atitikimai – neatitikimai tarp vidinės kalbos, atskiros namų kalbos ir bendrinančios kultūros kalbos.

Atitikimai sudaro punktyrinį, šios lyg ir atskirų minties pastrai-pų knygos teorinį įvadą, pratęsiama ir *egzistencinio* tako mąstymais, atveriančiais platesnį Vytauto Mačernio intencinio interpretavimo kontekstą. Pasiremta ir sava patirtimi – to paties krašto, kraštovaizdžių, kalbėjimo, žmonių tipų.

Kodėl knyga taip pavadinta – lyg ir per gražiai ar pernelyg iškiliai? Kelios atitikimų linijos vedė į šį pavadinimą, ir visose buvo žymu neatitikimas. Vienoje pusėje – aukšta, iškilnu, kitoje – žema, seklu. Vienoje – pasiryžimas siekti didžiųjų aukštumų, pasikliauti tik aukštosiomis akimirkomis, kitoje – neviltis, nusivylimas: „Aš, dar tik įpusėjęs dvidešimt trečiuosius, / Jaučiuos pavargęs ir pasenęs Vakarų žmogus“. Akimirka – pasitikėjimas savimi („Jis kalba. Ir jo žodis, suvaldytas ir aprimęs, / Plasnoja laisvas virš minios“), o kitą – visiška rezignacija: *aš menkas poetėlis... negražus, niūrus...*

Karalių gėlė iš pelkių. Iš Žemaitijos, iš jos žemumų tarp kalnų, o ir kalnuose. Iš baltų, tirštų miglų rytais ir vakarais. Iš pelkių, kur legendose ir nepasiekiamoje sąmonės tikrovėje auga karališkos gėlės. *Sąmonės gėlės, vizijų*, jei net menkos ir skurdžios. Apie *pasakišką karalių gėlę „Vizijose“* – „Septintojoje“:

Aplinkui horizonto pakraščiais juodavo tolimų miškų grandinės,
Žėrėjo viršum pievų miglos baltos pasikėlę.
Ir man staiga kažin kodėl prisiminė keista legenda
Apie pasakišką karalių gėlę.

... Iš savo senolės – babūnėlės Paulinos Stulginskienės esu girdėjusi pasaką apie karaliaus savo dukrai tolimoj šaly ieškotą stebuklingą gėlelę. Jauniausiai, mylimiausiai, nenorėjusiai nei aukso papuošalų, nei gražių drabužių – tik tos gėlelės, apie kurią jai prasitaręs kunigas. -Augusti ta gėlė užburtame sode saugoma siaubūno žvėries, žydėjusi raudonu purpuru. Žiedai ir nuskinti nevysdavę – tokie buvę stebuklingi. Nepasisekė tėvui karaliui tą gėlę pasiekti. Tik jaunikaitis drąsa ir meile laimėjęs karališkąjį žiedą, per tolimą kelionę laikęs jį rankoj, prispaustą prie karštos širdies, kad nenušaltų. Ir parnešęs *tun gieleli* į tėvų žemę, ir laimėjęs karalaitės širdį... Ir visi tapę laimingi...

Man patiko *gieleli*, niekur nebuvo girdėjusi tokio žodžio: padauby, už lango ir siauros *tabokos* ežios, margavo *gielikis*, daržely žydėjo *gielis*. Senesniems – *žolyną, kvietką*. *Gieleli* buvo iš *kitos* kalbos. Kaip ir pasaka; ji nebuvo iš *tos žemės*. Žemaičių vaikai iki XX amžiaus vidurio tik mokykloje išgirdavo *kitą* kalbą. Žemaitija, žemaitiškumas Mačerniui buvo esmės dalykai. Jo atsivėrimo pasauliui metu šiuo keliu jau buvo paėjėta Antano Mončio, Liudo Truikio, Juozo Miltinio. Stasys Anglickis juto – ir literatūra gali čia tarti savo žodį, bet galios dar buvo ne tos. Nuo Mačernio ir poezijoje pradėjo vertis tai, ką juto Truikys – *begalinis rimtas*; ritmo pojūtis, susidarantis iš kalvų ir lomų bangavimo, iš ryto rūkų, jų kilimo ir leidimosi, iš debesų, kelių, kryžių, koplytstulpių, medžių, akmenų. Iš atitikimų tarp žemaičių senųjų giesmių, gūdžių, tęsiamų, jų pasvirusių medinių dievų ir kraštovaizdžio lėto bangavimo. Truikio scenovaizdžiai yra sielovaizdžio ir kraštovaizdžio dermės, ritmai, atitinkantys tolyn – gilyn vedančius proritmus.

1969-ųjų vasarą Vytautas Kubilius, lemtingai prisidėjęs prie Vytauto Mačernio išlikimo, įsitvirtinimo lietuvių poezijoje, pirmą kartą atvažiavo į Šarnelę. Ir savo išpūdžiuose įrašė du intonacinius sūksnius: „Koks tolimas užkampis! Ir kokia čia prasimušė dvasia!“⁴ Taip, užkampis. Nuošali, atskira vieta. Leonas Brazdeikis, tremtinių, „Benamių“ antologijos poetas, kilęs iš Žemaičių Kalvarijos, Vytautui Mačerniui dedikuotą eilėrašį pradėjo taip: „Iš dumblo, pelkių platumų, gelmės / Kaip baltas lelijos žiedas iškilai“. Tos pasakiškosios karalių gėlės provaizdis gal ir yra baltoji lelija; kaip sakydavo senieji žemaičiai – *karalėni...*

Karališkoji tema Mačernio eilėraščiuose: „Aš esu karalius“; „Gyveno kartą nelaimingas, vienišas karalius...“; „Aš pažinau karalių tavyje...“ Aukštojo, aristokratiškojo, gyvenimo lygmens ilgėjimasis,

⁴ Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštynas, F 84–28.

vidinės erdvės atitikimas, – rašė Bronei Vildžiūnaitei, kad „Aš pažinau karalių tavyje“ dažnai sau padeklamuojas...

Du poliai – karališkojo ir pelkių, žemiausio gyvenimo, jo pačių pažemių, meilė.

Savo gimimą, gyvenimą, mirtį Mačernis interpretavo mitiškai; paprasta ir nepaprasta, lemtinga yra neatskiriama susipynę, sudaro *istoriją*, kuri gali būti *papasakota*:

Jis gimė Žemaitijos vidury, gal kiek labiau į šiaurę,
Dailiam ūkely, netoli nuo Varduvo krantų,
Birželio pradžioje, bet dieną drėgną, niauria
Ir, rods, sekmadieny, pačiu vidurdienio laiku,
Kai buvo motinos kančių pripildęs pilną taurę
Per daugel nerimo ir siaubo valandų.
(Žmogaus tokia istorija visa:
Iš skausmo gimęs – miršta vėl skausme.)
„Canto“, IX

Ypatinga gimimo erdvė – *centras* (Žemaitijos vidury), prie *vandenų* (upė Varduva); ypatingas laikas – *sekmadienis, vidurdienis*. Motinos *kančių taurė, gimstančiojo* pripildyta. Paženklintas gimimas – ypatingai misijai. Bet istorija bendra, jos branduolys literatūros daug kartų perrašytas: „Iš skausmo gimęs – miršta vėl skausme“. Į savo poeziją Mačernis įrašė ir *savo* gyvenimą jį perrašydamas, pratęsdamas, peršokdamas laiką, lyg pažvelgdamas į ateitį. Laimingai išlikę laiškai (tikriausiai ne visi) *mylimajai* yra *tekstai*, matytini bendrame kūrybos kontekste. Dante's Beatricė yra poeto būties provaizdis. Poetų likimuose įsitvirtina pusiau realios, pusiau nerealios *mylimosios*, kurios turi teikti kentėjimų, vilčių, nuskaidrėjimų ir praregėjimų. Kasdieniška, žemiška *Bronė* lyg nepakankama, mylimoji virsta *Inken*, gauna Gerharto Hauptmanno dramos veikėjos vardą. Meilė poeto yra sukuriamą – kaip ir tėviškė. Stipri kūrybinė energija *kuria* tikrovę, nuo kurios patys kūrėjai tampa priklausomi.

Ir šiandien Mačernis tebėra vienas iš labiausiai traukiančių poezijos vardų. Trumpas gyvenimas, trumpa *biografija*, išgaubiamą ir išgilinamą *didelio likimo*. Vedžiojanti likimo ranka, mįslingas kelio gijų kamuolys, lemtinga mirtis – lyg kas būtų važiuojantį arkliu pašaukęs vardu, pasukęs jo jauną galvą į vienintelio (tuo metu ir toje vietoje) sprogmenio skeveldrą. Nukirsta jazmino šaka, nukritę akiniai... Sužalota galva. Išdraskytu šonu arklys pats įsuka į Onos Jurkienės, artimiausio bičiulio Pauliaus motinos, kiemą, – gerai žinojo tą kelią... Lyg ir bereiksmė mirtis – niekas nepasikeičia. Kiekvienas sumaištyje užsiėmęs savim. Per naktį išbūna vežimėlyje, kitą dieną parvežamas namo (ar ne rusų belaisvio); kraupiai per mažas karstas, užkasamas kalnelyje... Nė vienas iš vyriškosios Mačernių šeimos (tėvas, šeši broliai) nesulaukia *savos* mirties. „Eime vis tiek! Tu klysti! Visados kažkas dar lieka: / Tai mirti savo mirtimi! Tai ne kitų! Tai mirtimi sava!“ – sakė Mačernis eilėraštyje „Jų buvo daug“. *Noras turėti nuosavą mirtį pasitaiko vis rečiau*, – dar 1910 metais „Maltės Lauridso Brigės užrašuose“ buvo ištara Raineris Maria Rilke.

Aktoriaus Donato Banionio, paskutinio Vytauto bendrakeleivio, paliudijimas: *persidėjau į savo nešulį Vytauto eilėraščių rankraščius ir išėjau...* į savo paskutinę kelionę Mačernis buvo pasiėmęs sąsiuvinius, prirašytus lapus. Ką laikė svarbiausia, ką norėjo išsaugoti. *Persidėjimo, persirašymo* vaizdiniai. Nyksta, naikinama (iškasti rankraščiai susilieję, nebeišskaitomi), bet didžiuma poezijos išlieka nuorašais, nuorašuose. Ypatingoji karo metų dvasinio bendravimo forma – persirašomi, nusirašomi, išsirašomi eilėraščiai. Išsiunčiami, persiunčiami. Eilėraščiais pasidalinama.

Kalbėti apie Mačernį atsargiai – tik iš to, kas išliko, kas buvo perrašyta, persirašyta. Nesunku *perdėti, perspausti*. Turėtume neužmiršti, kad sprendžiame tik iš mažos dalies to, kas poeto buvo programuota, vidiniu regėjimu *jau* matyta. Nuolat prisiminti sakinį iš 1943 metų pavasario laiško: „Žmonės iki 20 metų parašo savo geriausiąją poeziją, o aš dar nepradėjau“. Bet dvidešimt trejus metus teišgyvenusio

Mačernio kūrybos pradžia yra tokia stipri, tokia intensyvi, kad aplenkia trumpą gyvenimą, tarsi nuteka toli į priekį, išsilieja.

Poetas, įeinantis į lietuvių lyrikos klasiką, į patį jos branduolį. Pirmosios knygos amžius, ir tai palyginti retai. Mąstant apie poezijos, patirties ir kalbos atitikmenis, tenka nuolat atsiminti – koks trumpas gyvenimas, kiek jo nedaug. Ir kiek intensyvumo, persirašančio kitų likimuose (kad ir kunigo Kazimiero Vasiliausko), kiek išlikimo energijos, persismelkimo. *Išsisėjimo* poezijoje, įsirašymo į kitus tekstus.

Apie Mačernį palyginti daug rašyta – daug jo kūrybai ir likimui padarė Vytautas Kubilius (pirmosios Lietuvoje poeto rinktinės parengėjas, surinkęs nuorašus, sąsiuvinius, iki šiol menkai tepapildytų ir tepapildomų komentary, įvado autorius). Tomas Sakalauskas užrašė svarbių atsiminimų, savitai, eseistiškai rekonstravo poeto gyvenimą ir vizijas („Regėjimų naktis“, 1994). Studijų apie Mačernį yra parašiusi ir Virginija Balsevičiūtė.

Unikalus Alfonso Nykos-Niliūno tekstas *Vytauto Mačernio portretui ir atminimui* „Nevermore“, – ir faktologinė, ir fenomenologinė studija. Svarbūs Mačernio poezijos leidiniai (1947 metais Romoje, 1961 – Čikagoje).

Vienas pačių svarbiausių pomirtinio Mačernio gyvenimo lėmėjų buvo kraštotyrininkas, plataus akiračio kultūros žmogus Konstantinas Bružas, savo ilgą gyvenimą pragyvenęs Žemaičių Kalvarijoje, rinkęs atsiminimus, aprašęs Šarnelę, jos aplinką, kraštovaizdžius, sudaręs kultūrinius žemėlapius. Svarbiausia vieta, kur daugiausia sukaupta Mačernio *gyvojo gyvenimo* – Žemaičių muziejus „Alka“ Telšiuose. Jame saugoma ir daug nurašytų, perrašytų tekstų, atsiminimų, laiškų, liudijimų (ypač Vito Valatkos fonde). Lyg nuolat būtų buvusi jaučiama grėsmė – išnyks, neišliks.

Į ką susitelkta šioje grįžtamojo skaitymo studijoje? Į asmenybę, prigimtį, patirtį, atsargiai pasiremiant ir savo patirties atitikimais. Į poezijos programą, kaip žemininkų ištakas, į bent paminimus sąskambius tarp *arsininkų* ir to, ko poezijoje siekė, tiksliau – ketino siekti poetai, gimę maždaug tarp 1916–1923 metų. Į prigimtą Šarnelės, Žemaičių Kalvarijos kraštovaizdį, į jo linijas Mačernio poezijoje. Į žemaitiškumą, šiaurumą, į jutiminį lyrikos tankį, į Europos kultūrinius atitikimus, sąskambius, grįžtant prie Rilke's. Į poezijos chronologiją – bent į jos problemą. Į ritmą, kaip sakinio ir kūno sinchroną, į *ritmavimą*. Į *sugrįžimą* ir jo variacijas.

Bendriausia prasme – tai Mačernio *skaitymai*. Dar syki, iš naujo; lyrikos analizės kalba persakant tai, kas perskaitoma daugkartinio grįžimo būdu.

Kas persiskaito perskaitydamas skaitantįjį.

Ewige Wiederkehr! – viename 1942 metų laiške ištaria Mačernis. Pagal Friedrichą Nietzsche, beveik girdimai skambant ir Rilke's grįžtančiai – grąžinančiai intonacijai – intencijai.

Pakartoti: amžinas grįžimas...

Pakartoti, kas dažniausiai iš Mačernio kartojama, – ir tų, kurie sustoja prie jo vienišo kapo: „Tu, žmogau, gyvenimo išsilgęs / Amžino, – neamžinas esi“.

P. S. Knyga apie Vytautą Mačernį gali būti skaitoma keliais būdais. Kaip grįžinėjantis, nuoseklumo nei išsamumo nesiekiantis *literatūrinis pasakojimas* apie poetą, kilusį iš Žemaitijos, suėmusį jos kraštovaizdžio linijas, spalvas, garsus, kalbėjimo intonacijas. Kaip *lyrikos istorijos* dalis: per Mačernį ryškiausiai pereina dramatiškoji praėjusio amžiaus ketvirtojo dešimtmečio pabaigos–penktojo pradžios poetinės kūrybos, jos savijautos, ketinimų bei pasiekimų linija. Kaip su *literatūros fenomenologija* susijusi *poetinės sąmonės, veido* studija. Neapeinami Mačernio poetiniai liudijimai: „Mano siela kaip membrana...“; „Aš ji regiu ant savo sąmonės ekrano...“

Kaip daug, kaip paguodžiamai daug gali patirti patyrimui atsivėrusi sąmonė, net jei gyventi teskirta trumpai.

„Bet ar tu žinai, / Kad žvilgsniui mylinčiam atsiskleidžia iš karto / Plataus gyvenimo gilieji slėpiniai?“

„Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių“ (2006) kartojama, mažai ką tekeičiant.